

НООСФЕРНА ОСВІТА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 5-6-Х КЛАСАХ

Світлана Єрмоленко

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті розкрито сутність і завдання ноосферної освіти, принципи розвитку ноосферного світогляду як інноваційного підходу до навчання української мови, насамперед фонетики. Запропоновано конкретні технології реалізації такого підходу на практиці, зокрема на прикладі уроків у 5-6-х класах загальноосвітніх навчальних закладів. Визначено головну мету ноосферної освіти як формування в учнів 5-6-х класів ноосферної свідомості, яка передбачає триєдність: цілісне біоадекватне мислення, етичний біоадекватний метод поведінки та екологічний світогляд у дітей.

Ключові слова:

ноосферна освіта; біоадекватні уроки; мовленнєві уміння та навички; фонетичні уміння й орфографічні навички.

Аннотация:

Ермоленко Светлана. Ноосферное образование на уроках украинского языка в 5-6-х классах.

В статье раскрыты сущность и задачи ноосферного образования, принципы развития ноосферного мировоззрения как инновационного подхода к обучению украинскому языку, прежде всего фонетике. Предложены конкретные технологии реализации такого подхода на практике, в частности на примере уроков в 5-6-х классах общеобразовательных учебных заведений. Определена главная цель ноосферного образования как формирование у учащихся 5-6-х классов ноосферного сознания, что предусматривает триединство: целостное биологичное мышление, этический биологичный метод поведения и экологическое мировоззрение у детей.

Ключевые слова:

ноосферное образование; биологичные уроки; речевые умения и навыки; фонетические умения и орфографические навыки.

Resume:

Yermolenko Svitlana. Noospheric education at the lessons of Ukrainian in Forms 5-6.

The article reveals the essence and tasks of noospheric education, principles of the noosphere worldview development as an innovative approach to teaching the Ukrainian language, first of all phonetics. Specific technologies for implementing such an approach in practice have been proposed, in particular, at lessons in Forms 5–6 of general education institutions. The author has defined the main goal of noospheric education as that of noospheric consciousness formation in students of Forms 5–6 which provides triunity: the integral biorelevant thinking, ethical biorelevant method of behaviour and environmental worldview in children.

Key words:

noospheric education; biorelevant lessons; speech skills; phonetic skills; spelling skills.

Постановка проблеми. У сучасній методиці навчання рідної мови важливу роль відіграє розумне поєднання інтелекту та духовності, усвідомленого й керованого розвитку внутрішніх переконань і потреб особистості, формування нової системи пізнання. Формуванню мовленнєвих умінь і навичок значно сприяє ноосферний підхід до навчання.

Останнім часом переглянуті застарілі підходи до викладання традиційних уроків з метою внесення в них елементів ноосферної освіти.

На нашу думку, фонетику в загальноосвітніх навчальних закладах найкраще вивчати в комплексі з усіма рівнями мови (синтаксисом, морфологією, лексикою і фразеологією), а не лише з орфоєпією, орфографією, графікою. Це можливо лише, якщо послуговуватись текстами, які виховують патріотичні почуття, ознайомлюють з українськими традиціями, розвивають уявлення про сучасний світ, передбачають поглиблення знань через самоосвіту.

Актуальність дослідження полягає в тому, що ми пропонуємо вивчення ноосферної освіти через призму біоадекватних уроків з української мови на різних етапах навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, зокрема на прикладі вивчення фонетики в 5-му класі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджували проблему студіювання ноосферної освіти у своїх працях Н. Маслова, Л. Скурятівський, А. Хуторської, Н. Юрчук,

Л. Кожухівська (у методичному аспекті); Е. Ленуа, В. Вернадський, В. Барякін, О. Потапенко, В. Карелін (з позиції філософії).

Нині мовна освіта шукає нові шляхи ефективного навчання школярів загальноосвітніх шкіл, коледжів, гімназій і ліцеїв. Дедалі частіше можна почути про нагальну потребу визначити шляхи виходу з кризи в освіті. У зв'язку з цим потребують кардинальних змін наукові розробки з методики навчання української мови.

Концепція «Нова українська школа» [2], чинна навчальна програма «Українська мова» [3; 4] мають новаторський, ноосферний підхід і покликані одухотворити процес пізнання, формування духовності.

Концепція передбачає «розроблення принципів нових державних стандартів загальної середньої освіти, які повинні ґрунтуватися на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підході до навчання, враховувати вікові особливості психофізичного розвитку учнів, передбачати здобуття ними умінь і навичок, необхідних для успішної самореалізації в професійній діяльності, особистому житті, громадській активності» [2].

Відомо, що українська мова, так само як і її методика, поступово втрачала свій народний, національний ґрунт і колорит, духовне обличчя; крім того, сфера вживання мови катастрофічно звужувалась, а грамотність учнів невпинно падала. Тому Концепція «Нова українська школа» передбачає реалізацію низки заходів,

спрямованих на те, щоб українська мова посіла належне місце серед інших державних мов світу. На думку Н. Юрчук, «українська національна школа – це навчально-виховний заклад з українською мовою навчання, діяльність якого ґрунтується на широкому використанні культурних здобутків та історичних традицій українського народу, нації й орієнтується на перспективу розвитку її духовного та інтелектуального потенціалу» [8, с. 9].

Українська мова – це феноменальний витвір народу. Саме тому в основу методики її викладання першим покладено принцип народності – репрезентації української мови як геніального творення розуму, серця, почуттів, усіх сфер багатогранної діяльності українців, берегині сім'ї, роду й усього народу українського. Дотримуючись цього принципу, потрібно прищеплювати учням любов до народного слова через широке використання всіх видів і жанрів українського фольклору, Біблії, творів красномовства, прилучати до збирання скарбів народної мудрості.

Принцип природовідповідності зважає на багатогранну природу дитини, природу мови в її фонетичному, лексико-змістовому, синтаксичному, стилістичному, інтонаційному розмаїтті, а також на широкі соціальні, економічні, політичні, науково-технічні, культурологічні, духовні та інші суспільні винаходи. Не менш важливим є і довілля, уміння спостерігати й передавати засобами рідної мови мальовничу красу й велич України.

Ми цілком погоджуємось з думкою мовознавця Л. Кожухівської, що «у систему ноосферної освіти обов'язково повинні входити елементи, які сприятимуть розвитку духовності, прагненню підпорядкувати свої дії здоровому глузду, волі, розуму» [1, с. 56].

Це відносно новий аспект у навчанні й вихованні. Принципи ноосферної освіти стали актуальними на теренах освіти і науки незалежної держави, що своїм найважливішим завданням вважає виховання національно свідомого громадянина, людину розумну, що вміє мислити.

Отже, людина одухотворена, людина розумна, активний і свідомий член суспільства, етносу – кінцева мета сучасної ноосферної освіти.

Формулювання цілей статті. У статті з'ясовується сутність і завдання ноосферної освіти, принципи розвитку ноосферного світогляду як інноваційного підходу до навчання української мови, насамперед фонетики, а також пропонуються конкретні технології реалізації такого підходу на практиці, зокрема на прикладі уроків з української мови в 5-6-х класах загальноосвітніх навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Біоадекватний урок – один з методів реалізації методичної проблеми ефективного навчання учня за короткий час заняття. Успішне розв'язання цієї проблеми через призму ноосферної освіти – це майбутнє України. Біоадекватна технологія забезпечує роботу екологічного (двопівкульного), тобто природного мислення, дає змогу занести навчальну інформацію в довготривалу пам'ять, скоротити в 3-5 разів час навчання, зберегти ресурси здоров'я учнів; залучає до освітнього процесу всі канали сприйняття. Мислеобраз, який виникає у школярів під час біоадекватного уроку, – індивідуально сприйнятий усіма органами чуття (дотик, колір, смак, запах, звук) цілісний образ предмета або явища.

Методику біоадекватного навчання запропонувала Н. Маслова. Опис біоадекватного навчання було вперше здійснено на початку 90-х рр. XX століття. Воно належить до однієї з моделей інновацій. Активізація творчої, емоційної, образної сфери учнів є його відмінною ознакою. Ця методика орієнтована на розвиток цілісного мислення учнів. За формою вона рефлексійно-активна. Етапи рефлексії: накопичення інформації, робота правої творчої півкулі чергуються з етапами активності – тренування лівої півкулі (логіка, аналіз, синтез інформації). Наукові дослідження у цій царині проводили такі вчені, як Н. Маслова, Б. Астаф'єв, Ж. Піаже, В. Параджанов, А. Леонтьєв, В. Штаталов, Г. Лозанова, С. Лещев.

Ідея біоадекватного навчання – забезпечення права людини на природовідповідне мислення. Мета та завдання вчителя української мови полягають у тому, щоб сформувати в учня навички роботи з мислеобразом, закріпити його в довготривалій пам'яті; навчити учнів користуватись новим образом; залучити до аналогічного потоку раніше набутих мислеобразів, які постійно рухаються. Біоадекватне навчання забезпечує роботу екологічного (двопівкульного), тобто природного, мислення і дає змогу занести навчальну інформацію в довготривалу (тривалу) пам'ять; скоротити в 3-5 разів час навчання; зберегти ресурси здоров'я, а також залучає до освітнього процесу всі канали сприйняття.

Мислеобраз – це індивідуально-сприйнятий усіма органами чуття (дотик, колір, смак, запах, звук) цілісний образ предмета або явища.

Слово не просто звук, а засіб збудження образів. Слухати – означає бачити те, про що говорять, а говорити – означає малювати зорові образи.

Біоадекватні уроки мають таку структуру:

- 1) репрезентація інформації (активність);
- 2) сприйняття інформації (рефлексія);

- 3) осмислення інформації (активність);
- 4) подання інформації (рефлексія);
- 5) архівування інформації (активність).

Особливістю біоадекватного уроку є те, що він закінчується творчим завданням: створити власні мислеобрази, використовуючи малюнок, оповідання, схему, вірш, кросворд.

Ці етапи біоадекватного уроку співвідносяться з системою пізнання Ж. Піаже: рефлексія 1 (метод рефлексії), активність 1 (малювання символу, образу, інформації), рефлексія 2 (метод слухання тексту), активність 2 (метод читання тексту, аналіз). Мета рефлексії 1 полягає в веденні нового матеріалу на основі власного досвіду і вибору учнів (сенсорно-моторний етап); мета активності 1 полягає в обговоренні інформації (символьний етап); мета рефлексії 2 полягає в розумінні інформації (логічний етап); мета активності 2 полягає в зануренні в текст (лінгвістичний етап). Творчі завдання пропонуються у вигляді методу творчого мислення за Едвардом де Бono («капельюхи творчого мислення»).

Л. Скуратівський твердив: «Той факт, що вміння без сторонньої допомоги оволодівати знаннями є умовою успішного розвитку мовленнєвої культури, пояснюється, по-перше, закономірностями пізнавального процесу – від дій за зразком учень поступово повинен переходити до творчих, самостійних дій, інакше інтерес до навчання падатиме, знижуватиметься його ефективність. По-друге, курс української мови в загальноосвітній школі закладає лише основи мовленнєвого розвитку, а його вдосконалення продовжується протягом життя. Тому молоді люди, закінчивши школу, повинні вміти критично оцінювати якість свого мовлення, знаходити в ньому помилки, недоліки, слабкі місця, мати бажання й уміння усувати їх, використовуючи різного типу словники, довідники, популярні лінгвістичні видання, постійно збагачувати свою пам'ять багатствами виражальних засобів мови, всебічно вдосконалювати мовленнєву культуру. До цього їх має підготувати школа. Таким чином, формування пізнавальної самостійності повинно стати невід'ємною частиною навчання рідної мови» [5, с. 3].

Завдання і вправи під час біоадекватного уроку з української мови мають розвивати в школярів нестандартне, асоціативне мислення, парадоксальне, синтетичне, комічне мислення. Для цього можна використати, зокрема методи і прийоми, які узагальнив А. Хуторської [7, с. 146]: метод емпатії (вживання); метод образного бачення; метод символічного бачення; метод «Якби...»; метод аглютинації.

Л. Скуратівський визначив основні завдання сучасних учителів-словесників: «Прищепити учням інтерес до духовних цінностей українського народу як цінностей своїх предметів і забезпечити переростання його в особисту відповідальність перед рідним народом і світовою спільнотою за збереження й подальший розвиток української мови й національної культури; забезпечити розвиток пізнавального інтересу до уроків української мови і трансформацію його в пізнавальну потребу в лінгвістичних знаннях, потребу в спілкуванні мовою свого народу» [2, с. 2].

Оскільки ноосферна освіта передбачає формування пізнавальних умінь і навичок у системі неперервної мовної освіти, то потрібно й надалі вдосконалювати біоадекватні технології. Справжній сподвижник ноосферної освіти Л. Скуратівський наголошував: «Вироблення в учнів психологічних установок на самовдосконалення, націленість на вищі етичні й естетичні цінності, відповідальне ставлення до життя сприяють формуванню і вищих потреб, які спонукають учнів багато читати, розмірковувати, формулювати самостійні висновки, діяти відповідно до переконань, допомагаючи різнобічному особистісному розвитку, що створює необхідні умови для вдосконалення чотирьох видів мовленнєвої діяльності, а також справляє позитивний вплив і на підвищення рівня грамотності» [6, с. 19].

Отже, біоадекватні уроки – це рушійна сила ноосферної освіти. Гармонійний розвиток обох півкуль головного мозку учнів сприяє гуманізації суспільства. Гуманне суспільство сприятиме гармонії між людьми різних рас і національностей.

Завдяки багатовіковій педагогічній практиці виробилися різні типи уроків мови, що покликані досягнути принцип розвитку мовлення й мислення учнів. Під час упровадження ноосферної освіти предметом уваги стають цікаві події з історії України, крилаті народні вислови, повчальні випадки з життя, свята рідної мови, різні події, у яких беруть участь діти.

Саме тому суть ноосферного підходу до альтернативної методики української мови полягає в тому, щоб повернутись своїм розумом, серцем і душею до основ духовності й творити абсолютно нову методику української мови, адекватну новій українській школі.

У програмі «Українська мова» для 5 класу [3] в темі «Будова слова. Орфографія» (9 год. + 1 год на повторення) пропонується така підтема з орфографії: написання префіксів *пре-, при-, прі-*.

Далі в програмі «Українська мова» для 5 класу відводиться 30 год. + 2 на тему «Фонетика. Графіка. Орфоєпія. Орфографія». До підтем входять такі: 1) звуки мови й звуки

мовлення (голосні й приголосні звуки; приголосні тверді й м'які, дзвінкі й глухі (повторення); вимова звуків, що позначаються літерами *г і ґ*); 2) позначення звуків мовлення на письмі (алфавіт (абетка, азбука)). Співвідношення звуків і букв. Звукове значення букв *я, ю, є, ї* та *щ* (повторення)); 3) склад. Наголос (орфоепічний словник і словник наголосів; орфоепічна помилка (практично); вимова наголошених і ненаголошених голосних; ненаголошені голосні /e/, /и/, /o/ в коренях слів; ненаголошені голосні, що не перевіряються наголосом; позначення на письмі ненаголошених голосних /e/, /и/ та /o/ перед складом з наголошеним /у/ в коренях слів; орфографічний словник; орфограма (практично), її умовне позначення); вимова приголосних звуків (уподібнення приголосних звуків; вимова і правопис префіксів *роз-, без-*. Спрощення в групах приголосних); 4) найпоширеніші випадки чергування голосних і приголосних звуків (практично) (чергування /o/ – /a/, /e/ – /i/, /e/ – /и/, /o/, /e/ з /и/, /и/ – /i/ після шиплячих /ж/, /ч/, /ш/, /шч/ та /г/, /к/, /х/ у коренях слів; /г/, /к/, /х/ – /ж/, /ч/, /ш/ – /з', /ц', /с'/); 5) основні випадки чергування *у – в, і – й, з – із – зі* (правила милозвучності). Вимова і правопис префіксів *з- (зі-, с-), роз (рози-)*. Позначення м'якості приголосних на письмі буквами *ь, і, є, ю, я*. Основні правила переносу. Правила вживання апострофа.

Для вивчення фонетики програма «Українська мова» для 5-го класу відповідно до засад ноосферної освіти рекомендує такі види роботи:

- виразне читання тексту з дотриманням правил орфоепії. Виявлення й аналіз помилок у наголошуванні слів у своєму мовленні та мовленні інших людей;
- складання й розігрування діалогів з використанням слів, у вимові яких часто трапляються помилки (*випадок, черговий, вимова, запитання, завдання* та ін.);
- колективне укладання переліку часто вживаних слів, у наголошуванні яких трапляються помилки;
- проговорювання скоромовок, виконання артикуляційних вправ;
- запис аудіоліст-привітання з дотриманням правил орфоепії;
- складання речень і мікротекстів, що містять слова, у вимові яких трапляються помилки;
- укладання пам'ятки щодо дотримання найпоширеніших чергувань приголосних звуків;
- упорядкування за абеткою імен героїв улюблених мультфільмів.

На засадах ноосферної освіти теоретичний матеріал передбачає особливості будови розповіді та елементарного роздуму. Обов'язковими видами роботи є: докладний усний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами роздуму; письмовий твір-роздум на тему, пов'язану з життєвим досвідом учнів, у художньому стилі за колективно складеним планом (орієнтовні теми: «Чому людина має бути чемною?», «Чому потрібно захищати слабших?», «Чому потрібно вивчати іноземну мову?»); аналіз письмового твору; есе (розміркування в довільній формі) про красу й милозвучність української мови.

Учнєві або учениці 5-го класу потрібно досягнути такий мовленнєвий складник: знати, що вивчає фонетика, графіка, орфоепія, орфографія; знати українську абетку; розуміти та пояснювати співвідношення між звуками й буквами; знати засоби милозвучності української мови; знати правила переносу слів з рядка в рядок; записувати правильно слова з вивченими орфограмами; обґрунтовувати написання слів відповідними орфографічними правилами; знати і пояснювати особливості будови розповіді та елементарного роздуму.

Окрім того, учнєві або учениці 5-го класу потрібно на засадах ноосферної освіти досягнути й діяльнісний складник: розрізняти в словах тверді й м'які, дзвінкі й глухі приголосні, ненаголошені й наголошені голосні звуки; пояснювати звукове значення букв *я, ю, є, ї* та *щ*; поділяти слова на склади, правильно переносити з рядка в рядок; вимовляти звуки в словах відповідно до правил орфоепії; використовувати логічний наголос для виділення слів зі смисловим навантаженням; дотримуватись чергувань голосних і приголосних звуків; користуватись орфографічним словником і словником наголосів; помічати й виправляти орфоепічні й орфографічні помилки, керуючись вивченими правилами; розпізнавати в словах явища уподібнення, спрощення, чергування звуків.

На засадах ноосферної освіти учень або учениця має також досягнути й ціннісний складник: усвідомити красу, естетичну довершеність української мови, зокрема її милозвучність і мелодійність; виявити відкритість до пізнання різних культур через мову.

У 6-му класі загальноосвітніх навчальних закладів пропонується програма «Українська мова» [4], у якій поряд з такими розділами, як «Словотвір», «Морфологія», пропонуються й теми з орфографії: зміна приголосних при творенні слів: іменників з суфіксом *-ин(а)* від прикметників на *-ський, -цький*, буквосполучення *-чн-* (*-ин-*). Зміни приголосних при творенні відносних прикметників з суфіксами *-ськ-, -зьк-*,

-цьк- та іменників з суфіксами -ств(о), -зств(о), -цтв(о).

Осягнувши знаннєвий складник, учень або учениця 6-го класу пояснює чергування приголосних при творенні слів правилами; правильно записує й вимовляє складні й складноскорочені слова, повторює їх правопис правилами. Осягнувши діяльнісний складник, учень або учениця 6-го класу дотримується правил чергування приголосних при творенні слів, знаходить, пояснює й виправляє орфографічні помилки на вивчені правила; користується орфографічним словником. Осягнувши ціннісний складник, учень або учениця 6-го класу оцінює позитивно вчинки й поведінку людей, які захищають свою країну, морально й матеріально підтримують інших, допомагають їм у біді. Автори програми рекомендують такі види робіт: створення оповідання про віртуальну мандрівку Україною з використанням іменників, утворених від поданих прикметників (наприклад, *полтавський* – *Полтавщина*; *вінницький* – *Вінниччина* та ін.). Створення мультимедійної презентації (міні-сценарію мультфільму) про пригоди сучасних школярів у Запорозькій Січі (середньовічному Києві, казковій країні тощо) з використанням прикметників з суфіксами -ськ-, -зськ-, -цьк- (наприклад: *козацький*, *запорозький*, *молодецький* та ін.). Створення допису до шкільного веб-сайту про українських меценатів з використанням складних слів (наприклад: *добродій*, *милосердя*, *життєпис*, *благодійність*).

РОЗРОБКА БІОАДЕКВАТНОГО УРОКУ З ФОНЕТИКИ (5 КЛАС)

ТЕМА: *Звуки мови й звуки мовлення. Голосні і приголосні звуки. Приголосні дзвінки й глухі; вимова звуків, що позначають буквами г і ґ.*

МЕТА: забезпечити засвоєння учнями термінів, що позначають розділи науки про мову; поглибити їхні знання про звуки мови й мовлення, класифікацію їх; формувати вміння розрізняти вивчені групи звуків, передавати звучання слова записом; розвивати слухову й зорову пам'ять школярів; збагачувати словниковий запас; виховувати зацікавлення історією рідної мови, прагнення реалізувати себе в житті, розкрити свій творчий потенціал.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

Ознайомлення учнів з темою, метою і завданнями уроку.

Освоєння теми уроку. Виконання системи завдань.

Дослідження – гіпотеза на основі спостереження. Прочитайте слова. З'ясуйте їх лексичне значення за словником. Люди яких професій використовують ці слова?

Фонендоскоп, мегафон, фонетика; графіті, каліграфія, графологія.

Які частини повторюються в трійках слів? Що, по-вашому, означають частинки слів *-фон-* і *-граф-*? Яка ж наук – фонетика чи графіка – вивчає звуки, а яка букви? Поясніть, як ви міркуєте. Розгляньте таблицю 1:

Таблиця 1

Ознайомлення з поняттєвою базою.

Поєднайте терміни з їх визначеннями.

1 графіка	А. Передавання вимови звука на письмі
2 фонетика	Б. Найменша мовна одиниця
3 звук	В. Позначення звука на письмі
4 буква	Г. Розділ науки про мову, що вивчає звуки мови й мовлення
5 звукопис	Ґ. Розділ науки про мову, що вивчає знаки письма

Запам'ятайте! Звуки позначають літерами, узятими в квадратні дужки. Наприклад, [а], [л'], [ж]. Звуків української мови – 38, а звуків мовлення значно більше, тому що в процесі мовлення вони звучать по-різному. Наприклад, у словах *соло* і *сінь* відмінне звучання приголосних, а в словах *село* і *села* – голосних у першому складі.

Вправа «Фонетичні сходинки»

1-ша сходинка. Назвіть звуки в словах *ліс, сталь, ширма, верба*.

2-га сходинка. Вимовте слова кожного рядка. Які звуки в них відмінні? Доведіть, що заміна одного звука іншим призводить до заміни значення слова.

Кит – кіт – кат – кут.

Лак – мак – рак – гак.

Ніч – ніж – ніс – Ніл.

3-тя сходинка. Додайте або вилучіть один звук у слові, щоб утворилось нове.

Твір (отвір), лавра (лавр), канва (кава), зубр (зуб).

4-та сходинка. Переставте місцями звуки, щоб утворились нові слова.

Колба (бокал), роги (гори), козуб (бузок), тіло (літо).

Сформулюйте висновок про те, що звук хоча й найменша, але надзвичайно важлива одиниця мови.

Робота з підручником або таблицею.

Розгляньмо малюнок, на якому показано органи мовлення. Які органи беруть участь у творенні звуків? Розкажіть, що ви про них знаєте.

Гра «Луна» з наступним узагальненням. Покладіть пальці на горло й повторюйте за вчителем звуки. Зверніть увагу, за вимови яких звуків голосові зв'язки дрижать?

[а], [н], [п], [о], [е], [ч].

Запам'ятайте! Звуки бувають голосні і приголосні. При вимові голосних зв'язки не дрижать і повітря проходить через ротову порожнину вільно. При вимові приголосних до

голосу додаються шуми, утворені внаслідок подолання перепон у ротовій порожнині. Голосних звуків шість: [а], [о], [и], [е], [і], [у], а приголосних – 32.

Гра «Консонантизм» (за В. Федоренком).

Консонантизм – це система приголосних звуків. За літерами на позначення приголосних звуків установіть зашифровані слова. Підказка: всі вони є назвами професій або посад.

Втрпр (ветеринар), ртст (артист), мнджер (менеджер), дрктр (директор), вдй (водій), бхглтр (бухгалтер), пдгг (педагог).

Оберіть професію, яка вам найбільше до вподоби. Уведіть слово на позначення професії у складне речення.

Вимовте звуки [д] – [т], [з] – [с], [дʒ] – [ц], [г] – [к], [г] – [х].

Запам'ятайте! Приголосні бувають дзвінкі і глухі. При вимові дзвінких приголосних голосові зв'язки дрижать. При вимові глухих – непорушні. Глухі приголосні утворюються лише з шуму, а дзвінкі – з голосу й шуму.

Пояснення вчителя. Дослідження-конструювання

Запам'ятайте! Близькі за звучанням дзвінкі і глухі приголосні становлять пари.

Не мають парних глухих [м], [в], [н], [л], [р], [й]. Їх ще називають сонорними. Легко запам'ятати сонорні звуки так: вони є у слові *віроломний*, тобто *підступний*.

Замініть дзвінкі приголосні парними глухими. Запишіть утворені слова.

Балка, двір, жати, коза, тава, гол.

Диктант з завданням. Запишіть текст. Укажіть слова, у яких усі приголосні лише дзвінкі або лише глухі.

Дід тримає в руках чорну бляшанку з гострим дзьобом на верхівці, видається вперед. До бляшанки припасований брезентовий міх. Він схожий на іграшкову гармошку. Коли його розтягувати або стискати, то вихоплюється сизий струмінь диму. Дід щедро обдає вулик димом. Бджоли відповідають сердитим гудінням. Декілька потривожених бджіл золотим німбом кружляють у діда над головою (В. Слапчук).

Що означає слово *німб*? У якому значенні його вжито в реченні?

Яка професія в дідуся? Назвіть голосні та глухі приголосні звуки в слові *пасічник*.

Підсумок уроку:

Гра «Так» чи «Ні». Якщо твердження правильне, кажіть «так». Якщо неправильне – виправте помилку.

Найменша одиниця мови і мовлення – звук.

Звуки мови і мовлення вивчає графіка.

В українській мові 38 звуків, з них – 6 голосних.

Звуки [г] – [х] становлять пару за дзвінкістю – глухістю.

Глухий [ф] має дзвінку парну [в].

Приголосні звуки утворюються за допомогою голосу й шуму.

[м], [л], [н], [р] – це дзвінки, які не мають парних глухих.

Домашнє завдання. Уміти розрізняти вивчені групи звуків. Виконати вправу з підручника.

Дібраний дидактичний матеріал для біоадекватних уроків ознайомлює учнів 5-го класу не тільки з найновішими відкриттями в різних царинах науки, а й з «ненауковими» феноменами.

Завдання і вправи під час біоадекватного уроку з української мови розвивають у школярів нестандартне, асоціативне мислення, парадоксальне, синтетичне, комічне мислення.

Біоадекватні уроки української мови забезпечують роботу двопівкульного мислення. Рефлексія знімає стрес, втому, психологічне навантаження. Легко й надійно засвоюється великий і складний матеріал з фонетики. Завдання стають цікавими й оригінальними, тому надовго запам'ятовуються. На уроках української мови здійснюється моральне, естетичне, трудове навчання без додаткових витрат.

Висновки. Отже, ноосферна освіта спрямовує авторів сучасних навчальних програм, посібників і підручників на комплексне вивчення української мови. Такий підхід до вивчення фонетики в 5-6-х класах розширює обрії пізнання учнів, змушує їх працювати над собою, цікавитись не тільки цим предметом, а й іншими дисциплінами. Ноосферна освіта навчає учнів 5-6-х класів вільно володіти мовою, самостійно поповнювати знання й підвищувати свій культурний рівень, готує до активної виробничої та суспільної діяльності.

Список використаних джерел

1. Кожуховська Л. П. Етимологічний аспект української мови у системі ноосферної освіти. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 1. С. 56–57.
2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. *Освіта. UA*. 2016. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/ (дата звернення: 08. 06. 2018).
3. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українська мова 5-9 класи (5 клас). *Українська мова і література в школі*. 2017. № 4. С. 10–29.

References

1. Kozhukhovs'ka, L. P. (2004). Etymological aspect of the Ukrainian language in the system of noospheric education. *Ukrains'ka mova i literatura v shkoli*, 1, 56–57. [in Ukrainian]
2. The concept of implementing state policy in the sphere of reforming general secondary education «New Ukrainian School» for the period to 2029. *Osvita.UA*. 2016. Retrieved from: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/ [in Ukrainian]

4. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українська мова 5-9 класи (6 клас). *Українська мова і література в школі*. 2017. № 5. С. 7–35.
5. Скуратівський Л. В. Мотив як рушійна сила пізнавальної діяльності учнів у процесі вивчення мови. *Дивослово*. 2005. № 2. С. 2–4.
6. Скуратівський Л. В. Питання духовності як філософська та методична проблема. *Українська мова і література в школі*. 2011. № 4. С. 16–19.
7. Хуторський А. В. Современная дидактика. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 201 с.
8. Юрчук Н. До проблеми принципів навчання материнської мови через призму ноосферної освіти. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 2. С. 9–11.
3. Curriculum for general education institutions (2017). The Ukrainian Language for Forms 5-9 (Form 5). *Ukrains'ka mova i literature v shkoli*, 4, 10–29. [in Ukrainian]
4. Curriculum for general education institutions (2017). The Ukrainian Language for Forms 5-9 (Form 5). *Ukrains'ka mova i literature v shkoli*, 5, 7–35. [in Ukrainian]
5. Skurativskiy, L. V. (2005). The motive as a force of pupils' cognitive activity in the process of language learning. *Dyvoslovo*, 2, 2–4. [in Ukrainian]
6. Skurativskiy, L. V. (2011). The issue of spirituality as a philosophic and methodological problem. *Ukrains'ka mova i literature v shkoli*, 4, 16–19. [in Ukrainian]
7. Khutorskoy, A. V. (2001). *Modern didactics*. St. Petersburg: Piter. [in Russian]
8. Yurchuk, N. (2004). To the problem of training principles to teach the native language through the prism of noospheric education. *Ukrains'ka mova i literature v shkoli*, 2, 9–11. [in Ukrainian]

Рецензент: Павленко А.І. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:
Єрмоленко Світлана Іванівна
 cvitlana.lana@gmail.com
 Мелітопольський державний педагогічний
 університет імені Богдана Хмельницького
 вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
 Запорізька обл., 72312, Україна

doi: 10.7905/nvmdpu.v0i21.2512

*Матеріал надійшов до редакції 01. 07. 2018 р.
Прийнято до друку 23. 07. 2018 р.*

Information about the author:
Yermolenko Svitlana Ivanivna
 cvitlana.lana@gmail.com
 Bohdan Khmelnytsky Melitopol
 State Pedagogical University
 20 Hetmans'ka St., Melitopol,
 Zaporizhia region, 72312, Ukraine

doi: 10.7905/nvmdpu.v0i21.2512

Received at the editorial office 01. 07. 2018.
Accepted for publishing 23. 07. 2018.